

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΣΚΥΡΟΣ

Ο μνημειακός πλούτος της Σκύρου και η σημασία του για την ιστορική και αρχαιολογική έρευνα είχαν από πολύ νωρίς, ήδη από το τελευταίο τέταρτο του περασμένου αιώνα, επισημανθεί και εκτιμηθεί από τους ειδικούς μελετητές, που οδηγήθηκαν στο νησί παρακινημένοι από τη φιλολογική παράδοση αλλά και από τις εκτενείς περιγραφές των Ευρωπαίων περιηγητών και γεωγράφων, οι οποίοι από τα τέλη του 13ου ως τον 19ο αιώνα επισκέφθηκαν τη Σκύρο και διέσωσαν πολύτιμες πληροφορίες για τη νεότερη ιστορία της αλλά και για τα μνημεία της αρχαιότητας.

Λιάνα Παρλαμά

Αρχαιολόγος

Τρίαντα σχεδόν χρόνια πριν να εκδοθεί στη Λιέγη, το 1906, το βιβλίο του P. Graindor, *Histoire de l'île de Skyros*, που ήταν μια πλήρης φιλολογική, ιστορική και αρχαιολογική μελέτη με τα δεδομένα της εποχής, είχαν αρχίσει να δημοσιεύονται στα ειδικά περιοδικά άρθρα των A. Lebeque, P. Girard, M. Mayer και K. Friedrich, οι οποίοι έρευνήσαν συστηματικά τη Σκύρο, αποτυπώνοντας μεθοδικά τις οχυρώσεις και τα άλλα αρχαία ερείπια, καταγράφοντας τις διάσπαρτες επιγραφές και το υλικό που ήταν εντοιχισμένο στα θυζακτινά και μεταβυζαντινά εκκλησάκια και αναζητώντας θέσεις αρχαίων οικισμών από τα επιφανειακά ευρήματα. Θεμελιώθηκε έτσι η μνημειακή τοπογραφία της Σκύρου, και οι μελέτες

αυτές αποτελούν ακόμη και σήμερα απαραίτητα βοήθημα για τον ερευνητή. Στην περίοδο του Μεσοπολέμου νέα στοιχεία προσεκόμισαν οι έρευνες του Δ. Ευαγγελίδου και του Μιχαήλ Δεέφνερ, ενώ οι ανασκαφές του πρώτου το 1918, του Ιω. Παπαδημητρίου το 1935 και του Φ. Σταυρούπουλου το 1939 επιβεβαίωσαν την ξεχωριστή ακμή του νησιού στις πρώιμες ιστορικές περιόδους φέρνοντας στο φως πρωτογεωμετρικούς και γεωμετρικούς τάφους στην περιοχή των Μαγαζιών (2) και της Θέμιδος (6), όπου ήδη ο R. M. Dawkins στα 1904 είχε ερευνήσει δύο τάφους με υπομνηματικά και πρωτογεωμετρική κεραμική. Η ανίχνευση του παρελθόντος της Σκύρου έφθανε έτσι ως τους

πρωϊστορικούς χρόνους, οι περίοδοι της προϊστορίας της όμως εξακολουθούσαν να μένουν στο σκοτάδι με μόνες ενδείξεις τις αναφορές του Mayer για μυκηναϊκά όστρακα από τον οικισμό της Σκύρου (1) και το Μαρκέσι (23) στο βορειότερο άκρο του νησιού. Η Σκύρος, *Cycladum et Sporadum Extima*, όπως εύστοχα την προσδιόριζει ο Πλίνιος, «κατ' Εύβοιαν κειμένη» και σχετικά κοντά στα μεγάλα νησιά του θόρειου και του ανατολικού Αιγαίου, δεν θα μπορούσε από τη θέση της να έχει μείνει έξω από τις εξελέξεις του δυναμικού ευρύτερου χώρου της, όπου μεγάλοι προϊστορικοί πολιτισμοί γεννήθηκαν και διασταυρώθηκαν, καθώς οι θαλάσσιοι δρόμοι, με γέφυρες τα νησιά, ευνοούσαν τις επι-

κωνικής Ανάστροφης στις ακτές του ελλη- νικού Αρχιπελάγους. Η προϊστορία- κή Σκύρος αναβίωσε τελικά από τις έρευνες του Δημητρίου Θεοχάρη στις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες με την ανασκαφική τεκμηρίωση εγκα- ταστάσεων της Αρχαιότερης Νεολιθί- κης, της Πρώιμης και της Μέσης Χαλ- κοκρατίας στην ανατολική πλευρά της επιβλητικής ακρόπολης, που κατοικήθηκε έκτοτε συνεχώς ως τις μέ- ρες μας, αποτελώντας το σύμβολο της διάρκειας του πολιτισμού της Σκύρου μέσα στους αιώνες. Οικισμοί της Αρχαιότερης Νεολιθικής είναι σπάνιοι στα νησιά παράκτιοι καθώς ήσαν, υπερακλύφθηκαν από τη θά- λασσα ή καταστράφηκαν από τη μανία των κυμάτων. Στην παραλία, όπου Πα- πό το Χούμα (11), και λίγο βορειότερα, στα Μαγαζιά (2), ο νεολιθικός οικι- σμός της Σκύρου άφησε τα ίχνη του σε ένα παχύ στρώμα με χαρακτηριστι- κή μονόχρωμη κεραμική δεν υπήρξαν όμως ενδείξεις για την επιβίωση του οικισμού και στις επόμενες νεολιθί- κές περιόδους: μόνον λίγο βορειότε- ρα, στα Ποιριά (4), όπου διαπιστώθη- κει η ύπαρξη στρώματος πρωιμότερης φάσεως της Πρώιμης Χαλκοκρατίας, επισημάνθηκαν κατά τις τελευταίες έρευνες του Θεοχάρη το 1977 ίχνη της Τελικής Νεολιθικής, που καθι- στούν θεμετή την υποθεση ότι και στη Σκύρο, όπως και στην Εύβοια, προη- γήθηκε της Χαλκοκρατίας μια μακρά, ίσως Τελική, Νεολιθική περίοδος. Η Νεολιθική πάντως δεν φαίνεται να είναι η αρχαιότερη εποχή κατοικήσε- ως της Σκύρου. Τα ευρήματα από την περιοχή της ακρόπολης, της Γούρνης (37) και κυρίως από τον όρμο Αχιλλί (39), που σχηματίζεται στο κέντρο σχεδόν της ανατολικής πλευράς του νησιού, οδήγησαν τον Θεοχάρη στην εκκασία της ανθρώπινης παρουσίας και δραστηριότητας ήδη στη Μεσολι- θική περίοδο, ίσως και στους τελευ- ταιούς παλαιολιθικούς χρόνους. Είναι όμως φανερό ότι η επιβεβαίωση αυ- τής της παρουσίας, η οποία θα ενέ- τασσε τη Σκύρο στους λίγους τόπους της ΝΑ Ευρώπης όπου μωρταίριτα η δραστηριότητα του ανθρώπου κατά τα πρώιμα αυτά στάδια, θα προέβλε- πει μόνο από συστηματική ανασκαφί- κή έρευνα.

Η Πρώιμη Χαλκοκρατία είναι μια επο- χή ακμής για τη Σκύρο. Κατοικήθη- με αρκετή πυκνότητα στο θόρειο τμή- μα της, όπου το φυσικό περιβάλλον με τα χαμηλά δασωμένα βουνά, τους μικρούς εύφορους κάμπους, το άφθονο νερό και τους ελλειζόμενους όρ- μους, ιδίως κατά τη δυτική πλευρά, ενυπόθη σε όλες τις περιόδους της κατοίκησης. Οι έρευνες μας των τε- λευταίων ετών έδειξαν την ύπαρξη εγκαταστάσεων σε αρκετές νέες θέ- σεις, πέρα από εκείνες που ήσαν γνω- στές από τις έρευνες του Θεοχάρη και οι οποίες είναι συγκεντρωμένες από τις ανατολικές υπώρειες της ακρόπολης ως τα Γυριώματα (5), στην

ευρύτερη δηλαδή κατοικημένη πε- ριοχή του σύγχρονου οικισμού. Με μι- κρές δοκιμαστικές ανασκαφικές έρευνες στις περισσότερες από τις θέσεις αυτές ο Θεοχάρης διεπίστωσε την ύπαρξη στρωμάτων όλων των πε- ριόδων της Πρώιμης Χαλκοκρατίας από την ίδια αυτή περιοχή προέρχε- ται και ομάδα αγγείων, που είναι όλα τυχερά ευρήματα, πιθανότατα από τά- φους. Η κεραμική αυτή υποδηλώνει σχέσεις με τον ΝΑ ελλαδικό χώρο, αλ- λά κυρίως με τις Κυκλάδες, ενώ δεν λείπουν και οι θόρειες επιδράσεις.

Η διασαύρωση όλων αυτών των στοι- χίων εννοείται από τη γεωγραφική θέση της περιοχής και υποδηλώνει ευρύτατες επαφές του πληθυσμού της. Θα πρέπει ακόμη να σημειωσου- με εδώ ότι η περιοχή της ακρόπολης είναι ασφαώς η σημαντικότερη του νησιού, αφού μόνον εκεί είναι διαπι- στωμένη η συνεχής κατοίκηση από τις αρχαιότερες περιόδους ως τις μέρες μας τα κενά που, όπως θα δούμε, πα- ρατηρούνται σε ορισμένες εποχές δεν σημαίνουν εγκατάλειψη του χώ- ρου αλλά οφείλονται στην ελλιπή έρευνα. Στην περιοχή που μας απασχο- λεί, στην περιοχή αυτήν υπήρχαν κα- τή τη γνώμη μας δύο οικισμοί, ο ένας στο λόφο της ακρόπολης και ο άλλος στην παραλία, από το Μώλος (3) ως τα Γυριώματα (5), με τα νεκροταφεία τους στις ανατολικές υπώρειες του θράχου και στην περιοχή των Μαγα- ζιών (2) αντίστοιχα. Θα μπορούσε δη- λοδή κανείς να υποθέσει ότι ίσχυε και τότε, όπως και στους μεσοαιωνικούς και νεότερους χρόνους, η ίδια τάξη πραγμάτων, με τον έναν οικισμό στο λόφο, αυτόν που λόγω θέσεως εξελί- χθηκε σταδιακά σε κύριο οικισμό, και μια συμπληρωματική παραλιακή εγκα- τάσταση για την εκμετάλλευση του εκεί εύφορου κάμπου, αλλά κυρίως για τις ανάγκες της επικοινωνίας από τη θάλασσα.

Η επιφανειακή έρευνα στο υπόλοιπο τμήμα του θόρειου νησιού έδειξε, όπως φαίνεται και στον παρατίθεμο χάρτη, μια αντίστοιχη συγκέντρωση θέσεων, όχι βέβαια με την ίδια πυκνό- τητα, στο θόρειο άκρο και στη δυτική πλευρά. Στο Πολίχρη (19), στην Αϊτί- οτα (25), στο Κουμίρι (26) και στον Άγιο Φωκά (31) τα όστρακα της πρῶ- ιμης Χαλκοκρατίας και οι οψιανώι υποδεικνύουν ασφαώς τη θέση προϊ- στορικών εγκαταστάσεων, ενώ η ανεύρεση μόνον οψιανών στο Καρτι- νούδι (19), στο Μαρκεά (23), στη Χάρ- τζα (29) και στον όρμο του Αλυκού (31) πιθανότατα υποδεικνύουν το ίδιο. Εκεί όμως όπου οι επιφανειακές ενδείξεις δεν άφησαν καμιά αμφιβο- λία για την ύπαρξη οικισμού, και μάλι- στα μεγάλου, ήταν η θέση 20, στο ακρωτήριο που δέσποζε στη θόρεια πλευρά του όρμου Παλαμάρη, θέση γνωστή και ως «Καστράκι». Η συστη- ματική ανασκαφή που άρχισε το 1981 και συνεχίζεται φέρνει σταδιακά στο φως έναν ακμαίο οικισμό των τελευ-

ταίων αιώνων της 3ης και των αρχών της 2ης χιλιετίας. Η έκταση του οικι- σμού, που υπερβαίνει τα δέκα στρέμα- τα, δεν αποκλείει τη διαπίστωση του μέλλον και άλλων παλαιότερων ή νεότερων φάσεων στην κατοίκηση της θέσης. Τα συγκροτήματα με μα- γεροειδών οικιών με τα άριστα διατη- ρούμενα εσωτερικά αρχιτεκτονικά στοιχεία, καθώς και ενδεικτικές ομά- δες της κεραμικής, παραπέμπουν ευ- θέως στον πολιτισμό του ΒΑ Αιγαίου, στην Πολιόχνη και στην Τροία κυρίως. Η πλούσια οικοσκευή, που έχει διατη- ρηθεί σχεδόν άθικτη στα θαύθετρα στρώματα, επιτρέπει να διαγνωσθούν οι ασχολίες και οι δυνατότητες των κατοίκων, οι οποίοι ασφαώς είχαν αναπτύξει ευρύτατες επαφές με τον γύρω τους κόσμο. Η χρήση και η επε- ξεργασία του οψιανού και των μεταλλί- των, η επιδεξιότητα στην οικοδομική τέχνη, η πλούσιας εξοπλισμός σε λίθι- να εργαλεία και σκεύη και η αφθονία της κεραμικής, όπου, πέρα από τις ευ- διάκριτες επιδράσεις των μεγάλων κέντρων, είναι εμφανής ένας έντονα τοπικός χαρακτήρας, που υποδηλώ- νει με ποιον τρόπο και σε ποιο μέτρο γίνονταν αποδεκτές οι επιδράσεις αυ- τές, μαρτυρούν το υψηλό επίπεδο διαβίωσης και καθίστουν τα επιστη- μονικά στοιχεία αυτής της ανασκα- φής ουσιαστικά και απαραίτητα στην περαιτέρω έρευνα της αιγιακής Αρχαιολογίας, στην κριση αυτή πε- ριοχής της τροφής από την 3η στη 2η χιλιετία. Οι χαλαρές σχέσεις που δια- πιστώνονται, μέχρι στιγμής τουλάχισ- τον, στο Παλαμάρη με τον νοτιότερο ελλαδικό και κυκλαδικό κόσμο, και αυτός ο σαφής προσανατολισμός προς τον βορειότερο νησιό, έρχονται σε αντίθεση με την άμεση σχέση που προκύπτει από την κεραμική της ανα- τολικής πλευράς του νησιού με τον κυκλαδικό. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει μια διαφοροποίηση των δύο οικισμών στις σχέσεις τους με τον εξωτερικό κόσμο, που θα ήταν δικαιό- λογητημένη από τη γεωγραφική θέση του νησιού, το οποίο κοιτάει έξω από απρόοπτα και προς τον βορρά και προς τον νότο. Πρέπει πάντως να έχουμε υπόψη ότι τα ανασκαφικά στοιχεία της ανατολικής πλευράς εί- ναι ίσχνά, η κεραμική για την οποία μι- λούμε προέρχεται από τάφους και εί- ναι περιορισμένη σε αριθμό, και το κυριότερο, τα κυκλαδικά στοιχεία πα- ρατηρούνται σε αγγεία που είναι πα- λαιότερα της κεραμικής του Παλαμα- ρίου. Επιπλέον, δεν πρέπει να απο- κλεισθεί η πιθανότητα, ο οικισμός του Παλαμάρη να είχε μια ακόμη στε- νότερη σχέση με την Πολιόχνη δεν θα το έλεγα «αποικία» της, θα μπο- ρούσε πάντως να έχει ιδρυθεί στην καταλήφθητη αυτή θέση για να εξυ- πηρετηθεί τις ανάγκες προώθησης προς τον νότο του μεγάλου αυτού αστικού κέντρου της Αθήνας.

Η Μέση Χαλκοκρατία είναι μια πε- ριόδος που ανχεύεται δύσκολα στην

Σκύρο. Είναι βέβαια γενικότερα μία περίοδος με λιγότερα συγκριτικά ευρήματα από τις δύο άλλες μεγάλες εποχές της Χαλκοκρατίας, η διερεύνηση της όμως σε κάθε περιοχή έχει ιδιαίτερη σημασία, αφού κατά τη διάρκεια της, με τις μετακινήσεις και τις αλλαγές που επήλθαν και τις νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν στον ηπειρωτικό και ηπειρωτικό χώρο, μεταπλάστηκαν σταδιακά τα στοιχεία των παλαιότερων πολιτισμών και διαμορφώθηκαν οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των συγκεντρωτικών βασιλείων που κυριάρχησαν στην ύστερη Χαλκοκρατία και συνέθεσαν τον λεγόμενο μυκηναϊκό πολιτισμό. Αυτή ακριβώς η βασική διαφορά ανάμεσα στην Πρώιμη και την Ύστερη Χαλκοκρατία, ο αυτόνομος δηλαδή χαρακτήρας των πολιτισμών της πρώτης και η πολυμορφία τους, αντίθετα προς τον συγκεντρωτισμό και την ιδέα της κεντρικής εξουσίας που κυριαρχεί στη δεύτερη, καθώς και η ανίχνευση της διαδικασίας αυτής της εξέλιξης, είναι που επιβάλλουν τη λεπτομερή διερεύνηση της ενδιάμεσης αυτής περιόδου. Στη Σκύρο, αν εξαιρέσει κανείς τα λίγα μεσοελλαδικά όστρακα (μυνεία και ένα αμφορέωμο) που βρέθηκαν, μαζί με όστρακα της Πρώιμης Χαλκοκρατίας, στον Παπά το Χούμα από τον Θεοχάρη, και τα ελάχιστα άλλα από το Μώλος, το Παλιγκι και την Ατσίτσα, μόνο στο Παλαμύρι η περίοδος αυτή, και μόνο κατά την πρώτη φάση της, συνδέεται με οικοδομικά λείψανα, αυτά της λεγόμενης οικίας Α, της οποίας σώζεται πλήρως ένα δωμάτιο με υπολείμματα εστίας.

Το πρόβλημα που υπάρχει στην παρακολούθηση των εξελίξεων της προϊστορίας της Σκύρου, εξαιτίας των κενών που παρατηρούνται στη Μέση Χαλκοκρατία, γίνεται ακόμη οξύτερο από την παντελή έλλειψη αρχαιολογικών στοιχείων για το μεγαλύτερο μέρος της Ύστερης. Έτσι παραμένουν άγνωστες οι σταδιακές αλλαγές, για τις οποίες μιλήσαμε παραπάνω, και οι συνθήκες διαμορφώσεως του μυκηναϊκού βασιλείου της Σκύρου, που το γνωρίζουμε όχι μόνον από τη φυλογενική παράδοση και τους μύθους που συνδέθηκαν μαζί του, αλλά και από την μυκηναϊκή κεραμική, η οποία έχει συγκεντρωθεί κατά καιρούς στο Μουσείο της Σκύρου από τους τάφους των νεκροταφείων που περιβάλλουν την ακρόπολη. Η κεραμική αυτή καθορίζει ένα χρονολογικό πλαίσιο από τα τέλη του 14ου ως και τον 12ο αιώνα, που είναι βέβαια απλώς ενδεικτικό για τη διάρκεια ζωής του οικισμού και καλύπτει τις περιόδους από την YE III A2 έως το τέλος της YE III F. Δεν υπάρχει πάντως αμφιβολία ότι ο οικισμός που είχε ιδρυθεί στο λόφο της ακρόπολης τουλάχιστον από την εποχή του Χαλκού απέπεσε τον πυρήνα του μυκηναϊκού οικισμού, που πήρε έκτοτε τον

χαρακτήρα του οικιστικού κέντρου του νησιού.

Αν προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε μέσα από τη φυλογενική παράδοση της ίδρυσης του μυκηναϊκού βασιλείου της Σκύρου, στο οποίο η αγωνία της Θείδος για τη μοίρα του γιου της και ο πραγματικός θάνατος του Θεράα προοδεύουν μια ιδιαίτερη σημασία και αίγλη, που αποτυπώθηκε στα κείμενα και στην τέχνη των μεταγενεστέρων, θα πρέπει να την συνδέσουμε με την παραδιδόμενη από τον Ανώνυμο (Ψευδο-Σκύμνο) εκκοταρεία των Κρητών στις Σποράδες, για την αναφερόμενη από τον Διόδωρο (V. 79.2) κατανομή των Σποράδων, κατά την οποία ο Ραδάμανθυς έδωσε τη Σκύρο στον Ευνέα, «ὅς Κρήτας ἀγαγὼν ἔκτισε τὴν πόλιν». Και κατά τον Όμηρο (Il. I, 666-8), η Σκύρος ήταν το «Εὐνείως πτολίεθρον», το οποίο κατέκτησε ο Αχιλλεύς, ο Νικόλαος Πλάτων, στο βασικό για την αρχαιολογία των Σποράδων ἄρθρο του «Ο Τόφος του Σταφύλιου και ὁ μινωικός Ἀποικισμός της Πελαργήθου», στα Κρητικά Χρονικά το 1949, υποστηρίζει ἐπί μπουρούμε «νά ἀποδεχθούμε ὡς γεγονός τὸν ἀποικισμὸν ὁμάδος Κρητῶν ἐπὶ τῶν νήσων Πελαργήθου καὶ Ἴκου, ἐτέρας ἐπὶ τῶν νήσων Σκύρου καὶ Σιάθου» και συσχετίζει τον αποικισμό αυτόν της Σκύρου με το παραδιδόμενο από τον Πλούταρχο (Κίμων 8.20) τοπωνύμιο Κτησιον ή Κρήσιον, έναν οικισμό που ορισμένοι μελετητές έχουν ταυτίσει με τα λείψανα των ιστορικών χρόνων στην περιοχή του ὄρους της Καλαμίνης,

στη δυτική πλευρά του νησιού, και άλλοι τον έχουν τοποθετήσει υποθετικά νοτιότερα, στο μεγάλο φυσικό λιμάνι Τριπλίου Μπουκιός.

Είναι γυφτεπτική αυτή η αναζήτηση της ταυτότητας του ακριανού μυκηναϊκού βασιλείου μέσα από τις πηγές, αλλά και επικίνδυνη, γιατί δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι δεν έχουμε μέχρι στιγμής εντοπισθεί στη Σκύρο αρχαιολογικά ίχνη που να μπορούν να συνδεθούν με μινωική εγκατάσταση. Ασφαλώς η δυτική πλευρά του νησιού ήταν επάνω στο θαλάσσιο δρόμο, που από πολύ παλιά ένωσε τη δυτικές Κυκλάδες με τις Σποράδες, και ασφαλώς η Σκύρος δεν θα ήταν άγνωστη στους Κρήτες ναυτικούς που ταξίδευαν αδιάκοπα παντού στο Αιγαίο. Η Καλαμίτσα, πλούσια σε λείψανα των ιστορικών χρόνων, ήταν οπωσδήποτε στην αρχαιότητα, όπως και στα μεσαιωνικά χρόνια, το μεγάλο λιμάνι της Σκύρου. Προϊστορικά ίχνη όμως δεν υπάρχουν στην περιοχή, τουλάχιστον επιφανειακά. Η Ατσίτσα, βορειότερα, όπου όπως είπαμε ήδη έχουν παρατηρηθεί όστρακα της Πρώιμης και της Μέσης Χαλκοκρατίας, θα μπορούσε να ήταν ο σταθμός των μινωϊτών αλλά και στην περίπτωση αυτή, μόνον η ανασκαφική έρευνα θα δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα. Προς το παρόν τα πράγματα μας επιβάλλουν να περιορισθούμε στα δεδομένα της κεραμικής, η οποία είναι αποδείξει μιας αναμφισβήτητης ανθηρής μυκηναϊκής κοινότητας. Η συνεχής κατοίκηση όμως στο λόφο της ακρόπολης και οι

οχυρώσεις των κλασικών και των βυζαντινών χρόνων καθώς και οι νεότερες επεμβάσεις έχουν εξελεφίσει κάθε οικοδομικό ίχνος του οικισμού. Τα αρχαιωμένα νεκροταφεία νοτίως και βορείως του λόφου, αλλά και το περισσότερο απομακρυσμένο στη ΝΑ πλευρά του λόφου του Μπαλιτή, μαρτυρούν την ακμή, ενώ η κεραμική με τις επιδράσεις που αντανακλά και τις σχέσεις που υπαινίσσεται είναι ενδεικτική για τη σύνδεση του νησιού με τον υπόλοιπο μυκηναϊκό κόσμο. Διαπιστώνεται και πάλι, όπως και στην κεραμική της Πρώιμης Χαλκοκρατίας, ένας πολύ ισχυρός τοπικός χαρακτήρας με ενδιάφερα στοιχεία που μαρτυρούν δημουργική φαντασία των τεχνιτών και διάθεση για ελεύθερη απόδοση των γνωστών μυκηναϊκών διακοσμητικών θεμάτων. Κορυφαία έκδηλωση αποτελεί ο γνωστός ψευδοστομος της YE III Γ 1 με την παράσταση του πλοίου στη μία όψη και του χταποδιού στην άλλη η σύζευξη των δύο θεμάτων στο ταφικό αυτό αγγείο, όπου μια εκπληκτική αίσθηση λιτότητας δεν επέτρεψε την παρουσία παραπληρωματικών κοσμημάτων, και η παράσταση προέλαβε είτε τη ατιμωσαίρα της σωπής του θανάτου, συμβολίζει και εδώ το ταξίδι του νεκρού στον άλλο κόσμο, ταξίδι που γίνεται στη θάλασσα. Σημαντικό εξόλλω για τη μυκηναϊκή κεραμική της Σκύρου είναι και το γεγονός, ότι στον μικρό αριθμό των εκατό περίπου αγγείων αντιπροσωπεύονται 11 διαφορετικά σχήματα και χρησιμοποιούνται 23 από τα διακοσμητικά θέματα του μυκηναϊκού θεματολογίου, αρκετές φορές με έναν τρόπο εντελώς ξεχωριστό. Η εποχή στην οποία αντιστοιχεί η μυκηναϊκή κεραμική της Σκύρου ήταν αναμφισβήτητη εποχή ακμής για το νησί, ακμής που συνεχίζεται και στις επόμενες περιόδους των πρώιμων ιστορικών χρόνων, όπως μαρτυρούν τα πλούσια ευρήματα των πρωτογενωμετρικών και γεωμετρικών τάφων, που διαρκώς έρχονται στο φως. Στην εποχή αυτή όπου οι μύθοι διαμορφώνονται και περνούν στη γραπτή παράδοση και στην τέχνη, η Σκύρος συνδέεται άμεσα με την πρώτη μεγάλη ελληνική περιπέτεια, τον Τρωικό πόλεμο. Πρόκειται για μια σχέση σημαντική, αφού η Σκύρος είναι ο τόπος από τον οποίο εξαρτάται η έναρξη της εκστρατείας (αναζήτηση και μεταφορά του Αχιλλέα), και το τέλος του πολέμου (αναζήτηση και μεταφορά του Νεοπτόλεμου). Ο Αχιλλέας, ο οποίος είτε βρέθηκε εκεί «Κύρον ελών αιψίαν», κατά την ομηρική παράλλαξη, είτε μεταφέρθηκε σε παιδική ηλικία από τη μητέρα του για να προστατευθεί από τους κινδύνους του επικείμενου πολέμου, κατά τη νεότερη των επών παράλλαξη του μύθου, και ο Νεοπτόλεμος, «γόνος της περιρπούτου Σκύρου», συνδέουν τη Σκύρο με τον μυκηναϊκό κόσμο σε μian εποχή όπου οι αρχαιολογικές μαρτυρίες επιβεβαιώνουν αυ-

τή τη σχέση. Η γέννηση του Νεοπτόλεμου στη Σκύρο από τον μυκηναϊκό ήρωα και τη Δηιδάμεια, την κόρη του Κρητικού στην καταγωγή βασίλειο του νησιού, του Λυκομήδη («Κρής ο Λυκομήδης ὡς φησιν Ἡοίοδος...», κατά τον Σχολιαστή του Ηοίοδου), είναι πιθανόν να αντανακλά την επικράτηση του μυκηναϊκού στοιχείου στο νησί, και οι περιπλανήσεις του νεαρού Νεοπτόλεμου, όταν με τη λήξη του Τρωικού πολέμου «πλέει ἐς οἶκον» αλλά δεν μένει σ' αυτόν, συμβολίζουν ίσως το άνοιγμα της Σκύρου προς τον υπόλοιπο κόσμο, όχι μόνο του Αιγαίου, όπως μαρτυρούν οι επιδράσεις που αναγνωρίζονται στην κεραμική της. Ο μύθος εξάλλου που θέλει τον Θησέα να πεθαίνει στη Σκύρο, δολοφονημένος από τον Λυκομήδη, πάλι υπαινίσσεται την αντίθεση του κρητικού στοιχείου προς τον Αθηναίο ήρωα, ο οποίος κατά τον Πλούταρχο (Θησεύς, XXXV) έρχεται εκεί «ούσης αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐκεῖ φίλιος ὡς ὤετο καὶ χωρίων ἐν τῇ νήσῳ πατρίων...». Υποδηλώνεται έτσι μια πανάρχαια σχέση της Σκύρου με την Αττική, σχέση που ανιχνεύεται στα κοινά στοιχεία της κεραμικής της και εκείνης των παραλιακών οικισμών της Αττικής κατά την πρώιμη Χαλκοκρατία, και στην καταφανέστατη ομοιότητα που έχει η YE III Γ κεραμική της Σκύρου με εκείνη της Περατῆς. Βέβαια ο μύθος του θανάτου του Θησέα στη Σκύρο είναι πιθανότατα νεότερος και πλάστηκε στην εποχή μετά τα Μηδικά για να εξυμνηρήσει προφανώς τα συμφέροντα της επεκτατικής πολιτικής των Αθηνών στο Αιγαίο, για τα οποία ήταν απαραίτητη η κατάκτηση της Σκύρου, και τη μεταφορά Αθηναίων κληρούχων για την εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου του νησιού, αλλά κυρίως για την ευχερή μεταρροπή σε αθηναϊκή ναυτική βάση όμως, ακόμη και κατασκευασμένος ο μύθος αυτός, έχει τις δυνατότητες αρχαιολογικής επαλήθευσης.

Από τη σύνοψη αυτή αναδράμει στην προϊστορία της Σκύρου γίνεται φανερό, νομίζουμε, η πολιτισμική συνέχεια που ξεκινά από την αρχαιότερη Νεολιθική και φθάνει ως την αυγή των ιστορικών χρόνων: οι αρχαιολογικές μαρτυρίες διδουν δύο περιόδους ιδιαίτερης ακμής, αυτές της Πρώιμης Χαλκοκρατίας και του τέλους της Ύστερης, αφού τα μεγάλα κενά της έρευνας δεν επιτρέπουν ακριβέστερη αξιολόγηση των πραγμάτων. Αναμφισβήτητο ο ρόλος της ήταν σημαντικότερος στην πρώτη, όταν ακόμη το κέντρο βάρους των εξελίξεων βρισκόταν στο Αιγαίο, και τα νησιά όχι μόνο μεταβίβαζαν αλλά και παράγαν ιδέες και αγαθά. Με την πρόοδο της ανασκαφής στο Παλαμάρι, οι πραγματικές διαστάσεις αυτής της συμμετοχής θα καταστεί δυνατόν να εκτιμηθούν ορθότερα και η προϊστορία της Σκύρου να συμβάλει ουσιαστικότερα στη διερεύνηση της προϊστορίας του Αιγαίου.

Σημειώσεις

Οι αριθμοί που αναγράφονται σε παρένθεση στα τοπωνύμια αντιστοιχούν στις θέσεις του παρατιθέμενου χάρτη της προϊστορικής Σκύρου. Το κείμενο αυτό στριχτήθηκε κυρίως στη μελέτη μου με τον τίτλο «Η Σκύρος στην Εποχή του Χαλκού, Αθήνα 1984», αλλά και στα πορίσματα της ανασκαφής που διενεργήθηκαν με τη λευταία δεκαετία στη θέση Παλαμάρι με την Μ. Δ. Θεοχάρη και τη συμμετοχή της Ε. Κατζηπούλου-Καλλιρή. Για την ανασκαφή αυτή έχουν ήδη δημοσιευθεί δύο άρθρα, Μ. Δ. Θεοχάρη-Λ. Παλαμά, Παλαμά, *Am. E.B.A. settlement at Skyros, Sima*, LXXVI, 51-55, και Α. Παρλαμά, *Νεώτερα Στοιχεία από την ανασκαφή του προϊστορικού Οικισμού στο Παλαμάρι της Σκύρου*, *Ιδρ. Ν. Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, Διαλέξεις 1986-89, 125-134, και βρισκόταν υπό εκτύπωση άλλα δύο. Για την Προϊστορία και την Πρωτοϊστορία της Σκύρου εξάλλου βασική είναι η ακόλουθη βιβλιογραφία: Δ. Ρ. Θεοχάρη, *Προϊστορική Έρευνα ἐν Σκύρῳ καὶ ἐν Εὐβοίᾳ*, *Αρχ. Εφ.* 1945-47, Αθήνα 1949, Παράρτ. 1-12. Δ. Ρ. Θεοχάρη, *Ἐκ τῆς Προϊστορίας τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Σκύρου*, *Α.Ε.Μ. Στ'* 1959, 279-328. Η. D. Hansen, *Prehistoric Skyros*, *St. Pres. to D. M. Robinson*, 1, 1951, 54-63. Π. Γ. Καλινάγης, *Ἡ Ἀρχαία Σκύρος*, *Ιδρ. Ν. Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, Διαλέξεις 1986-89, 67-88. Αθηνά Γ. Καλοερωπούλου, *Δείγματα Ἀγνώστου Κεραμικού Εργαστηρίου στη Σκύρο του 7ου π.Χ. αι.*, *Alli dell'conv. intern.*, Roma 1984, 137-152. L. Marangou, *Collection D. Goulandris*, I, *Bijoux en Or*, BCH 99, 1975, 365-378. J. Papademitriou, *Ausgrabungen Auf Skyros*, AA 1936, 228-234. Έ. Ζαπούνη-Σακελλαράκη, *Κυκλαδικά της Σκύρου*, ΦΙΛΙΑ ΕΠΗ Α', 1986, 239-299.

Prehistoric Skyros

L. Parlama

A survey of the prehistoric period of the island of Skyros proves its homogeneous cultural continuity from the early Neolithic phase to the dawn of the historic era. The archaeological evidence punctuates two periods of special prosperity, these of the Early Bronze and Late Bronze Age respectively, since the existing gaps in research do not allow a more precise evaluation of the island's entire cultural evolution.

As the excavation at Palamari progresses the real contribution of Skyros to the Aegean civilization will be better appreciated and the knowledge of the island's prehistory will greatly facilitate the illumination of the entire Aegean prehistory.